

Jaarverslag 2016 van de Werkgroep Libellen en Vlinders IVN Eemland

Samenvatting

Landelijk gezien was het een goed libellenjaar. Bij de vlinders ging het beduidend minder. De Werkgroep Libellen en Vlinders van IVN Eemland was 24 keer op stap. Op De Stulp in Baarn zagen we wat minder soorten dan vorig jaar, mede door onvoldoende menskracht in mei. Heel bijzonder was daar de explosie van koraaljuffers rond het Pluismeer, met een uitstraling naar omliggende gebieden. Het Nonnenland in Baarn en Pijnenburg/De Wiek in Soest blijven prachtige terreinen voor libellen met 20 waargenomen soorten. Bij het Soesterveen zagen we wat minder soorten dan in de eerder genoemde gebieden maar dat zal de komende jaren wel verbeteren gezien de beheersplannen. Bij de Vliegbasis Soesterberg zijn wat poelen gegraven en hier zagen we bij slechts een tocht 11 soorten libellen. De Soester Duinen zijn vooral aantrekkelijk voor vlinders, we vonden er 18 soorten dagvlinders. In totaal hebben we net als in 2015 30 soorten libellen geteld in Soest en Baarn, dat is bijna de helft van alle soorten die in Nederland voorkomen. We hebben ze dit jaar niet allemaal gezien maar we weten dat in Baarn en Soest 28 soorten dagvlinders te vinden zijn. Dit is iets meer dan de helft van het landelijk totaal.

Zwarte heidelibel – Foto: Alma Dijkgraaf

Inleiding

In voorgaande jaren had de Vlinderwerkgroep van IVN Eemland een aparte Libellengroep. Dit groepje maakte steeds een verslag van de ontwikkeling van libellen in Eemland (met name Soest en Baarn) waarbij ook kort werd ingegaan op de vlinders die aangetroffen werden. Met ingang van 2016 is de Vlinderwerkgroep omgezet in de Werkgroep Libellen en Vlinders van IVN Eemland. Dit jaarverslag is nog iets breder van opzet dan het jaarverslag van de Libellengroep van de afgelopen jaren.

De werkgroep is dit jaar 24 keer het veld in geweest, meestal met twee tot vier personen. Het accent ligt in het algemeen op de waterrijke gebieden in Baarn en Soest. De soorten en aantallen vlinders en libellen die je ziet, hangen uiteraard af van de aanwezigheid van waardplanten, de biotoop en van het seizoen. Met andere woorden, komen ze hier voor en zijn ze er op dit moment? Ter illustratie: het groentje (een dagvlinder) leeft in het Soesterveen, maar daar waren we dit jaar te laat. Hetzelfde geldt voor de glassnijder (een libel) in het Nonnenland en bij het Pluismeer. Het aantal mensen dat kijkt en de frequentie waarmee geteld wordt zijn belangrijk. Daarnaast lijken sommige libellen en vlinders nogal op elkaar zodat vergissingen zeker zullen voorkomen. Dit jaar speelde dit waarschijnlijk bij de op elkaar lijkende noordse witsnuitlibel en de venwitsnuitlibel (zie ook de bijlage).

Venwitsnuitlibel – Foto: Dick Nagelhout

Vrijwel alle vlinders en libellen leven kort. Soms mis je soorten, soms zijn er dubbeltellingen. Veel soorten vlinders kennen meerdere generaties per jaar dus dat schept meer kansen om een soort aan te treffen. Bij libellen varieert de vliegtijd. Sommige soorten kun je maar enkele weken zien, andere maanden lang.

Ook de weersgesteldheid op het moment van inventarisatie (temperatuur, bewolking, windkracht) speelt een rol. Bij slecht weer zijn vlinders en libellen wel aanwezig maar zie je ze minder goed. Aanhoudend slecht weer is echter funest. Sommige vlinders en libellen kunnen ook aardig zwerven. Nu, genoeg slagen om de arm, het mag duidelijk zijn dat de cijfers die hierna komen zoals altijd weer omgeven zijn met onzekerheden.

Dit seizoen zijn we weer vaak op De Stulp geweest bij het Pluismeer, het Gentianenvan en het Biezenven. In het Nonnenland, op Pijnenburg/De Wiek en in het Soesterveen waren we drie

keer. Enkele andere gebieden zijn incidenteel bezocht. Waar nodig lopen we met een vergunning van de terreinbeheerder.

De Stulp en het Nonnenland in Baarn

Op De Stulp is in 2016 wat minder gemonitord dan gemiddeld de afgelopen jaren (zie tabel). Desondanks zagen we veel libellen. Anders dan bij vlinders was het ook landelijk een heel behoorlijk libellenjaar volgens voorlopige cijfers van de Vlinderstichting. In 2016 troffen we op De Stulp 23 soorten libellen aan.

Libellen op de Stulp

	Aantal bezoeken	Aantal libellen	Aantal soorten
2012	22	2370	22
2013	18	2700	22
2014	24	2840	27
2015	23	2400	25
2016	19	2866	23

Bij De Stulp zijn voor libellen drie gebiedjes met name interessant: de oevers van en de heide en bomen langs het Pluismeer, de natte heide rond het Gentianenven en het tussen deze locaties gelegen Biezenven. Bij het Pluismeer zagen we 18 soorten, bij het Gentianenven 17 en bij het Biezenven 14. Hoewel de afstand tussen Pluismeer en Gentianenven nog geen kilometer is, zijn er toch verschillen in populaties onder andere doordat de biotoop anders is. Noordse witsnuitlibellen en venwitsnuitlibellen (de laatsten staan als kwetsbaar op de Rode Lijst!) zitten met name bij het Gentianenven. Bloedrode heidelibellen zitten alleen bij het Pluismeer. Daar zagen we dit jaar ook weer smaragdlibellen.

Koraaljuffer – Foto: Dick Nagelhout

Tot vorig jaar troffen we bij het Pluismeer af en toe een koraaljuffer aan. Het is geen zeldzame libel, maar in Utrecht komt hij niet zoveel voor. In 2015 werden we aangenaam

verrast door 16 exemplaren. We vroegen ons af of er een populatie zou komen. Dit jaar zagen we er 284! Ook bij het Biezenven, het Gentianenven, het Nonnenland en Pijnenburg/De Wiek waren er enkele. Het aantal is op zich niet zo hoog - we zagen bij het Pluismeer ook 670 watersnuffels – maar de plotselinge toename vonden we wel verrassend. Volgens de Vlinderstichting komt zo'n explosie wel vaker voor bij juffers. Zij bekijken nog of de koraaljuffer het ook in andere gebieden goed deed. Bij het Biezenven zagen we gelukkig weer meer soorten libellen dan vorig jaar. De populatie venwitsnuitlibellen bij het Gentianenven was in 2016 naar schatting bijna 35 exemplaren. Ook zagen we ze weer bij het Biezenven. Vorig jaar hebben we op de Stulp meer dan honderd steenrode heidelibellen geteld. Dit jaar minder dan 10. Opvallend, en niet in lijn met de landelijke cijfers.

Op de Stulpheide zaten ook vaak heideblauwtjes en groentjes maar dit jaar hebben we ze niet gezien. Wel inventariseerden we 13 andere soorten dagvlinders.

Tengere grasjuffer (jong vrouwtje) – Foto: Dick Nagelhout

Het Nonnenland is dit jaar slechts drie keer bezocht. Toch telden we er 20 soorten libellen waaronder voor het eerst enkele koraaljuffers en tengere grasjuffers. Daarnaast 15 soorten dagvlinders waaronder het zeldzame geelsprietdikkopje.

Het totaal aantal soorten libellen dat we inventariseerden in Baarn in de gebieden die door Staatsbosbeheer worden beheerd, kwam uit op 23, dat is twee minder dan vorig jaar. Verder zagen we in totaal 17 soorten dagvlinders.

Natuurgebieden in Soest

Pijnenburg/De Wiek is een nieuw natuurontwikkelingsgebied aan de westrand van Soest. Hier hebben we dit jaar drie keer geïnventariseerd en kwamen we weer 20 soorten libellen tegen waaronder dit keer 4 tengere grasjuffers en 2 koraaljuffers. Bij de 10 soorten dagvlinders zaten relatief veel klein geaderd witjes en icarusblauwtjes.

Wat meer naar het oosten ligt het Soesterveen. Dit is het laatste hoogveengebiedje in Utrecht. Dankzij enthousiaste vrijwilligers wordt het gebied van Natuurmonumenten de laatste jaren ontdaan van jonge boompjes. Er zijn uitbreidingsplannen en het waterpeil wordt verhoogd om de kwaliteit van het gebied te verbeteren. In 2016 vonden we 11 soorten libellen en 5 soorten dagvlinders. In de toekomst verwachten we er meer. In een weiland aan de Turfweg zien we vroeg in het voorjaar veel pinksterbloemen met oranjepijpjes, altijd een mooie start van het monitoringsseizoen.

Trekken we verder naar het oosten dan komen we in de Soester Duinen. Dit is op zich geen eldorado voor libellen hoewel er enkele plekken in de Lange Duinen voorkomen waarin het een groot deel van het jaar nat kan zijn. Aan de zuidrand van de Lange Duinen bevindt zich sinds eind 2008 op een voormalig bedrijfsterrein het 1000-bomenbos. Hier liggen ook enkele plasjes. Deze kunnen het gebied zo aantrekkelijk maken voor libellen dat we in de Soester Duinen in 2014 toch 17 soorten tegenkwamen. Bij één miniem plasje kwamen toen alle vijf soorten Nederlandse pantserjuffers voor. Helaas lagen de plasjes vorig jaar en dit jaar maandenlang droog en bleef het aantal waargenomen soorten in de Soester Duinen – ondanks een min of meer zelfde aantal bezoeken - beperkt tot 9 (in 2015: 10). Voor dagvlinders is het een aantrekkelijk gebied. Dit jaar zijn 18 soorten gezien, waaronder hooibeestje, bruin blauwtje, kleine vuurvinder, heivlinder, heideblauwtje en het – landelijk gezien - zeldzame geelsprietdikkopje; in Soest komt het trouwens vrij veel voor.

Hooibeestje – Foto: Dick Nagelhout

Als groep inventariseren we incidenteel enkele bos- en heidegebieden aan de zuidooststrand van Soest, zoals De Paltz, een deel van de Vliegbasis Soesterberg, De Stompert en het Monnikenbos. Dit gebeurt al of niet in samenwerking met Vlinders Eemland, lees Violet Middelman en Remco Vos, de coördinatoren van de Vlinderwerkgroep van IVN Eemland van 2011-2015. Er komen bijzondere soorten dagvlinders voor, zoals de kommavlinder en het geelsprietdikkopje, maar ook tientallen zeldzame nachtvinders. Daar waar wat water is zijn

deze gebieden ook voor libellen interessant. Te denken valt hierbij aan een poel in het Monnikenbos en de poelen op de Vliegbasis. Bij de laatste zagen we deze zomer bij slechts een bezoek 11 soorten libellen.

Een heel ander soort gebied ligt aan de noordoostkant van Soest bij de Eem. Hier zijn in 2014 ter hoogte van de Amersfoortse waterzuivering 20 soorten libellen geteld. Vorig jaar bleef de teller staan op 16 en dit jaar op 15. We vinden er meestal grote aantallen variabele waterjuffers, een paar weidebeekjuffers enkele grote en kleine roodoogjuffers en vroege glazenmakers. Dit zijn soorten die je in de hoger gelegen delen van Soest (vrijwel) niet aantreft. Verder zijn hier 18 soorten dagvlinders geteld.

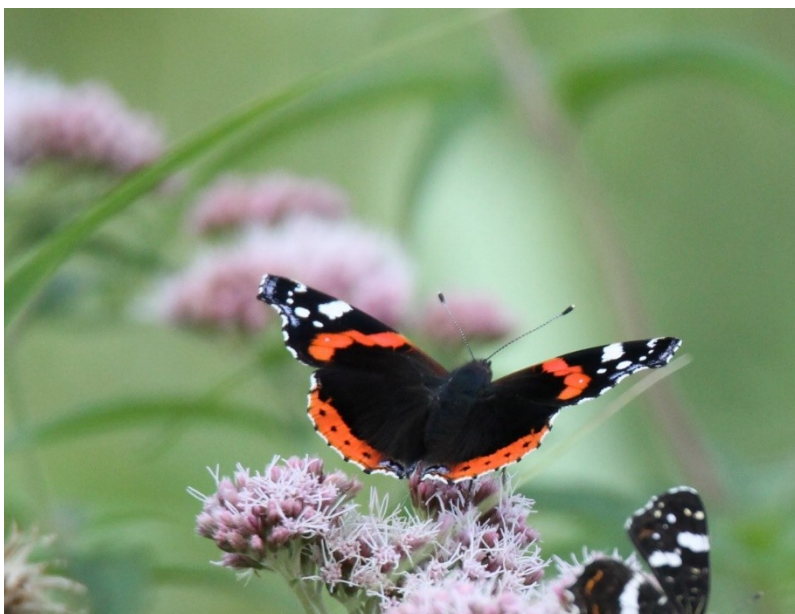

Guldenroede (met sleedoornpage) – Foto: Dick Nagelhout

Midden in Soest ligt De Eng, een oud cultuurlandschap. Hier komt de zeldzame sleedoornpage voor. Als volwassen vlinder zijn ze hoofdzakelijk te vinden in boomtoppen - snoepend van honingdauw – en zijn ze lastig te zien. De gebruikelijke methode van waarneming is het tellen van de eitjes in de wintermaanden. Dit gebeurt in Soest al een aantal jaren door enthousiaste vlinderaars in samenwerking met de Vlinderstichting en met dank aan het voorzichtige snoeibeleid van de gemeente. De meeste jaren tellen we zo rond de 50 eitjes, dit jaar 61. Aangezien veel eitjes verloren gaan blijft de vlinder ook in Soest kwetsbaar.

Het totaalbeeld

In het hele gebied hebben we 30 soorten libellen geteld, evenveel als vorig jaar. Dat is bijna de helft van de in Nederland zich voortplantende 64 soorten. De belangrijkste gebieden in Eemland vallen landelijk gezien, op een schaal van 1-5, in de midden categorie qua talrijkheid en aantallen soorten. In een gemiddelde tuin met vijver kun je overigens een kleine tien soorten aantreffen.

Atalanta – Foto: José Dekker

Bij de dagvlinders hebben we als groep een enkele soort gemist maar met zekerheid kunnen we stellen dat 28 soorten in Soest en Baarn voorkomen. Dat is net iets meer dan de helft van het landelijk totaal van 53 soorten. Volgens de Vlinderstichting zijn er 20 algemene soorten die je in een tuin kunt verwachten. Dat wil niet zeggen dat die in ieders tuin voorkomen. Met een vlinderstruik en wat vlindervriendelijke planten kun je met 15 waarnemingen best tevreden zijn.

De bijlage geeft een overzicht naar soort libel, aantal en gebied, met dank aan Violet en Remco voor de daaraan ten grondslag liggende spreadsheets.

En wat zagen we nog meer?

We kwamen natuurlijk nog talloze nachtvlinders tegen. Naast veel gamma-uilen en gewone heispanners ook bijvoorbeeld een zeldzame gele snuituil op De Stompert en een weinig in Utrecht voorkomende bruine daguil in het Nonnenland. Daar vonden we ook vrij veel moerassprinkhanen. In diverse gebieden zagen we hagedissen. Deze hebben we ook zoveel mogelijk ingevoerd op waarneming.nl.

15 januari 2017; Dick Nagelhout, met medewerking van vooral Jelly Lamsma, Alma Dijkgraaf, José Dekker, Jan Arts, Violet Middelman en Remco Vos

Bijlage 1

[illegible]